

GALAȚII-TOPOS ÎNTRU DUNĂRE, FORMA MENTIS ÎNTRE SPIRITUS LOCI ȘI PARADIGMA EUROPEANĂ

Gheorghe Felea¹

Fiecare loc de pe pământ-scria Nicolaie Iorga- are o poveste a lui, dar trebuie să tragi bine cu urechea, ca s-o auzi și un dram de iubire, ca s-o înțelegi. Bineînțeles, toposul Galați își are povestea sa, condensată în spiritus loci, iar gălățenii și-au dobândit în timp o identitate, o forma mentis, care, împreună, în diacronie, au devenit o emblemă pentru orașul de la mila 80 a Dunării, au generat ample discuții, care s-au concretizat în apariția unor lucrări dedicate acestei teme. Totuși, trebuie recunoscut că, până acum, nu a apărut o lucrare de referință, care să cartografieze spațiul mental gălățean și să decodeze fizionomia spirituală locală.

Evident, abordarea unei asemenea teme poate fi considerată fie temerară, fie ea transgresează posibilitățile unei singure persoane de a finaliza un asemenea proiect. În articolul de față, încerc, totuși, doar o trasare a coordonatelor, și o identificare a aspectelor definitorii, urmând ca, ulterior, să reflectăm, pe îndelete, la această temă majoră pentru comunitatea gălățeană (și nu numai!). Precizez, ab initio, că abordarea nu aspiră la o tratare exhaustivă a subiectului (extrem de vast), ci își propune, doar, să-i schițeze fundamentele. Declar că acest microeseu se dorește a fi un omagiu adus Itacai natale și o chemare la acțiune coerentă și convergentă către alți confrăți, pentru a reuși, împreună, înfăptuirea proiectului „Galați-opere complete”. Bineînțeles, această intenție nu obstrucționează preocupările pentru „opere alese”.

Asumăm faptul că *încremenirea în proiect* ține de fatalismul mioritic iar *biblioteca proiectelor anunțate dar eșuate* conține mai multe lucrări decât cele apărute. Așadar, chiar dacă mitul sisific și spiritul adamic sunt teme recurente ale creației naționale și locale, periodic (nu retoric!) ne putem întreba: Cine suntem? Ce înseamnă a fi gălățean? Care este fizionomia spiritualității gălățene? Există un brand al Galaților?

Desigur, răspunsul la aceste interogații stă sub semnul conjuncției, al conectivității cu opera antecesorilor, dar demonstrația în sine devine mai lesnicioasă prin luarea în considerație a opiniei lui Noica, care susținea că *sunt închideri care deschid și deschideri care închid*. De asemenea, magul de la Păltiniș afirma că *o conjuncție n-are sens pe lângă pronumele personal, pe când o prepoziție da*. Plecând de la aceste aserțiuni noiciene, dar nerămânând

¹ Prof. univ. dr., Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați.

captiv rostirii sale, în continuare, vom utiliza pentru definirea identității gălățene două prepoziții, una dragă lui Noica, întru, și cealaltă, între, schițată ontologic de Mircea Muthu. Considerăm că, în acest fel, avem instrumentarul abordării problemei iar fenomenul identitar local poate fi decriptat dintr-o dublă perspectivă: evoluția Galaților întru Dunăre și ființare românească iar devenirea urbei și a culturii sale rezultă ca *forma mentis* între *spiritus loci* și paradigma europeană. Astfel, această Mesopotamia danubiană stă neclintită întru limes, hotar, graniță, frontieră, vamă dar devine permeabilă ca și punte, cale, deschidere între tendințe și orientări, adesea divergente (dublele Orient-Occident, Bizanț-Balcani, Septentrion-Austral, Identitate-Alteritate, Tradiționalism-Modernitate, Centru-Periferie, Capitală-Provincie etc.).

Indubitabil, *pământ de cumpănă*, Galații sunt un *dar al Dunării*. Anticul Istru și bătrânul Danubius, Dunărea de mai târziu, au fost străbătute de barcaze feniciene, trireme grecești, galere romane, caravele bizantine, galioane venețiene, bolozane turcești, șeice căzăcești, apoi de remorchere, șlepuri și motonave, în vremurile moderne. *Din moși strămoși*, susține M. Kogălniceanu, *există la poporul român instinctul că, fără Dunăre România nu poate fi*. În aceste circumstanțe, rezultă că existența Galaților se afirmă și se menține întru Dunăre. Fără a reactiva ecourile polemicii Botta-Blaga, ne limităm a afirma că, pentru Galați, unduirea lui Botta, cu ambivalența semnificației acvatic-terestru, este mai adecvată decât spațiul colinar (covurluian) mioritic blagian.

Orașul de la mila 80 a Dunării, *perla Moldovei, ușa Dunării de Jos*, are privilegiul de a fi situat la întretăierea coridoarelor culturale europene, punct de confluență a patru provincii românești: între Moldova, de care aparține, și Basarabia, Dobrogea și Muntenia. De aici, rezultă un anume sincretism, o eterogenitate a stilurilor și curentelor artistice și culturale locale. Poziția geografică, prin proximitatea imperiilor otoman și țarist, adaugă la demografia Galaților prezența alogenilor: turci, ruși, armeni, evrei, bulgari, ucraineni, italieni, francezi, englezi, germani etc.

Un alt element definitoriu pentru patrimoniul local este cosmopolitismul, generat de Dunăre, punte de trecere și, în același timp, graniță, frontieră, limită, hotar, loc în care culturile se întâlnesc întru ființare, dar, uneori, se și confruntă între ele pentru existență. Dunărea, *drum fără pulbere* pentru identitățile care s-au dezvoltat pe malurile ei, dar și *călătore*, trecătoare, facilitând cunoașterea unor lumi și tradiții diverse, ale autohtonilor, dar și ale alogenilor. Din clivajul între etnii, specific limesului dunărean, rezultă un sincretism cultural, cu puternice elemente de sinteză și creație valoroasă.

Cu toate acestea, elementul primordial al zonei îl reprezintă existența întru creștinism, derulată între Scylla panortodoxiei moscovite și Caribda semilunii, dar practică cu toleranță, sub oblăduirea panslavismului, panislamismului, pangermanismului și pentru catolici, mozaici, mahomedani, protestanți etc. Precista, Vovidenia, Mavromolul, Sfinții Împărați, Adamul și Buciumenii sunt în egală măsură metereze creștine și oaze de spiritualitate, într-o zonă cu geometrie variabilă, ca spațiu mental situat între geopolitici, de cele mai multe ori divergente. Dacă zona Dunării de Jos a reprezentat încă din antichitate teatrul de operații întru nesfârșite războaie, între panideile imperiale, spiritul irenic și ecumenic întru ortodoxie n-a

permis ca aici să cânte hoga, iar diferențele între etnii și religii s-au convertit întru solidaritate culturală și creație spirituală reprezentativă

Existența, la nici 20 de km, la Dunăre, a două porturi importante, unul muntean, Brăila, și altul moldav, Galații, a generat, în timp, o rivalitate între cele două orașe întru supremație zonală și prosperitate. Rivalitatea brăileano-gălățeană a fost tranșată economic și demografic, de cele mai multe ori, în favoarea Galaților, cultural, de mai multe ori, s-a înregistrat o ascendență a Brăilei, iar comercial și internațional, s-a instituit un primat gălățean. Dacă am insistat asupra disparităților brăileano-gălățene, trebuie să evocăm și unele similitudini, cu caracter catabasic, care fără a fi acceptate fatalist, nu pot fi neglijate în configurarea fizionomiei spirituale a zonei: balcanismul, mercantilismul, oportunismul, cosmopolitismul etc.

Este momentul ca, parafrazând titlul capodoperei lui Miron Costin, *De neamul moldovenilor*, să înlocuim celebra sintagmă cu *De neamul gălățenilor*, bazându-ne pe faptul că locuitorii de pe malul Danubius-ului sunt *oameni deplini, capu ntreg, hire adâncă, cât poți zice că nasc și în Galați oameni*. Bineînțeles, existența neamului gălățenilor nu trebuie neapărat legitimată, dar proverbia „concordie” brăileano-gălățeană mă determină să localizez în aval de Proilavia o cultură specifică, similară cu cea ce N. Iorga denumea *rasa brăileană*, descrisă în articolul său din 1931, intitulat *Caracteristice ale brăilenilor*. Continuând parafraza la *voroava* celebrului cronicar, vom preciza că „*Biruit-am gândul să mă apuc de această trudă, să scot lumii la vedere felul neamului gălățenilor*, încercând să cartografiez toposul și să identific specificitatea atât pentru spiritus loci cât și pentru forma mentis pentru Mesopotamia de la mila 80 a Dunării.

De fapt, anterior, Mihail Kogălniceanu, legat și el de interese comerciale la Dunăre, avea o viziune mai idilică asupra „concordiei” brăileano-gălățeană, sperând că cele două orașe vecine se vor uni și vor forma, într-un viitor nu prea îndepărtat *într-un Rotterdam al Dunării*.

Viitorul anticipat de Kogălniceanu, era plasat, ulterior, de Vasile Băncilă în eseu *Orașe dunărene* pentru mai târziu, *când Brăila și Galați vor fi poate nu Capitala Țării, cum au visat unii, ci un singur oraș legat prin poduri, funiculare, șosele, cheiuri și parcuri, sau vor fi două orașe înfrățite în aceeași luptă de ridicare a românismului prin negoșul continental [...] ca doi frați gemeni sau ca două perle strălucind pe salba împărătească a Dunării*. Din păcate, cele două perle nu strălucesc (încă!) pe salba împărătească a Dunării, iar cele două municipii continuă să evolueze separat fără ambiții de conurbație, abandonând proiectul megalopolisul imaginat (dar posibil!).

Ajunși la acest stadiu al expunerii subiectului se poate anticipa că dorita (de către unii!) fuziune a celor două orașe (imposibilă în timpul pluralismului statal medieval) și apariția unei conurbații danubiene, prin extinderea către nord a Brăilei și prin expansiunea sudică, peste Siret, a Galaților, rămâne încă doar un vis, abandonat pe planșetele proiectanților. Dezvoltarea întru Dunăre a zonei devine utopică fără construcția podului peste Dunăre și a aeroportului, iar realizarea acestui proiect, destul de vechi, nu va depăși zona oniricului, fără o cooperare benefică, lipsită de orgolii, între cele două județe. Prin rigoșeu, beneficiar al acestui proiect ar

putea fi și județul Tulcea, prin dezvoltările presupuse de construirea podului și prin multiplicarea contactelor și sporirea bunăstării între cele două maluri ale Dunării.

O altă particularitate a specificului cultural gălățean este rivalitatea, de această dată endogenă, intrajudețeană, între municipiul reședință și orașul Tecuci. Inegalabilul Nicolae Iorga, într-un strălucit eseu *Istoria mare prin cei mici*, atrăgea atenția asupra semnificației majore a unor protagoniști minori ai vieții social-economice și cultural-artistice. Aceste filiații decurg din faptul că județul: Galați și-a menținut aceeași structură urbană bipolară: pe de o parte orașul de la mila 80, tutelat de Hermes și orașul de pe malurile Bârladului, protejat de Apollo. Bineînțeles, fără a neglija preocupările spirituale, Galațiul rămâne, îndeosebi, universul armatorilor, navaliștilor, siderurgiștilor, negustorilor, bancherilor etc. În acest mediu, uneori, intelectualii resimt stigmatul mercantilismului și al cosmopolitismului. Dimpotrivă, Tecuciul, orașul grădinilor și livezilor, păstrează farmecul natural care atrage prin cursul molcom al existenței, care invită la reverie, prin intimitatea care îndeamnă la creație, în acord cu tradiția spirituală care trebuie mereu reconfirmată.

Galați, oraș cumplit de negustori rămâne, totuși, peste timp, un stigmat pentru orașul de la Dunăre (precum sintagma *orașul roșu!*). Dimpotrivă, Tecuciul i-a fost hărăzit statutul de oraș mic dar care a dobândit un potențial cultural deosebit, similar cu cel al Bârladului, Blajului, Fălticenilor, Năsăudului etc. Dacă orașul de pe malul Bârladului nu s-a împlinit într-o mare concentrare urbană ori nu s-a impus ca un puternic centru economic, el a avut în schimb șansa de a deveni, în timp, un sălaș al muzelor.

Dintotdeauna, surclasat economic, administrativ și demografic de municipiul reședință a județului, Tecuciul s-a străduit, și uneori chiar a reușit, să riposteze prin acțiuni cultural-artistice de ținută. Trebuie recunoscut că îi lipsește Galațiului strălucirea de metropolă culturală, aura unor personalități tutelare și, nu în ultimul rând, prezența unor Mecena, care să privească altfel decât mercantil sau conjunctural investiția întru cultură. Din păcate stigmatul cultural se resimte și întru spiritualizarea frontierei ilegitime de la Prut, activitățile având o cadență tot mai rară și ecouri tot mai restrânse.

Galații au un trecut istoric, economic și comercial glorios, consemnat de nume consacrate precum Moise Pacu, N. G. Munteanu- Bârlad, Dimitrie Faur, Paul Păltânea, Eugen Drăgoi, Dumitru Săndel etc, o viața culturală densă, slujită cu acribie de Gh. S. Ștefănescu, Dumitru Șoitu, Ioan Brezeanu, Vasile Ghica, Ștefan Andronachi etc. Îi lipsește însă o lucrare de sinteză, care, valorificând monografiile și lucrările de specialitate (nu puține la număr!), să încadreze Galații întru spiritualitatea națională și europeană. De asemenea, se impune o definire a formei mentis gălățene în spațiul mental covurluian și o integrare a acestuia în context regional și național, întru o dorită convergență și pentru o necesară diferențiere între elementele componente.

Gălățeanul veritabil, ca și brăileanul de altfel, își deapănă existența întru cele 12 antinomii identificate de Vasile Băncilă în *Spațiul Bărăganului*: între finit și infinit, între localism și ubicuitate, între cosmic și terestru, între libertate și determinism, între centripet și centrifug, între imobilism și stihialism, între geometrism și difuzionism, între identitate și inefabil, între

fragilitate și siguranță, între realism și idealism, între tăcere și muzică, între unul și multiplu. Forma mentis gălățeană este întru această tradiție, asociată cu cataliza asimilărilor de-a lungul evoluției istorice românești(după Mircea Vulcănescu): logică franceză, politică bizantină, metafizică germană, religiozitate slavă, viață mondenă balcanică, artă iudaic-țigănească etc.

În ceea ce privește cadrul temporal, noi *marginalii*, cum specifică Noica, *stăm prost cu timpul cel îngust, timp linear și al prezentului*. De aici, Vasile Băncilă deduce ca temporalitate provizoriul, precizând că acesta este *categorie universală în România*. Asumând viziunea asupra timpului a colegilor săi de generație, Petre Țuțea rostește sentențios, *noi românii trăim în posibil și nu în real*, ceea ce ne îndreptățește să conchidem că afirmația este valabilă și pentru gălățeni(cu toate că mercantilismul, pragmatismul și spiritul antreprenorial, specifice orașelor porturi, presupun o altă atitudine față de timp!).

În concluzie, în studiul nostru, prepoziția întru semnifică înspre și în, ceea ce echivalează cu „nici înăuntru, nici în afară”, adică „și una și alta”. Analiza morfologică și funcțională a culturii române, născută pe un *pământ de cumpănă* (Lucian Blaga) și având menirea de *pod* (Mircea Eliade) între civilizații diferite reclamă substituția, uneori, a lui întru cu mai adecvatul între sau utilizarea lor simultană, pentru o mai fidelă surprindere a specificului și nuanțelor. Așa se explică opțiunea noastră pentru prepoziția între, care exprimă mai bine combustia vieții noastre istorice, subliniază, mai nuanțat, tragismul *poporului de frontieră*, sugerează, mai expresiv, starea de echilibru instabil, sub semnul căruia s-au derulat unele clipe de istorie și trimite, fără echivoc, la evadarea în posibil și la virtualitățile eternizate și mereu amânate ale gălățenilor Semnificând fie potențialitatea (cu ipostaza increatului, postulată de Brâncuși sau Ion Barbu), fie precaritatea existenței sau virtualul pur, dezirabilul între deschide calea către convertirea negativului în pozitiv (consecvenți liniei de interpretare Nae Ionescu, M. Vulcănescu, L. Blaga și C. Noica), face inteligibil raportul dintre *cădere* și compensație, dintre virtual și actual etc. *Încremenirea în proiect, teroarea istoriei, revanșa geografiei asupra istoriei, retragerea din istorie*, teme predilecte ale etnopsihologiei românești, constituie tot atâtea argumente pentru prezența împreună a noicianului întru și a lui între (prepoziție dragă lui Mircea Muthu în definirea balcanismului și balcanității), pentru cartografierea identității gălățene.

Am conturat anterior câteva coordonate ale unei posibile și dezirabile ontologii a spiritualității gălățene, ca prolog pentru o abordare ulterioară, mult mai sistematică și mult mai complexă. Asigurăm pe cititori că vom relua subiectul, stimulați și de faptul că *Analele Brăilei* au găzduit o dezbatere, în anii 1930, cu tema *A fi brăilean* și motivați de paradigma consacratului Vasile Băncilă, care a oferit prin *Spațiul Bărăganului* o replică la *Spațiul mioritic* a lui Blaga și care a lansat ideea publicării unui volum (*Spațiul bălții*), dedicat Brăilei. Dacă același Vasile Băncilă afirma că problema Bărăganului fusese până la apariția operei sale o temă virgină pentru filosofia românească, vă asigur că, pentru spiritualitatea gălățeană, ogorul va fi deștelenit în curând, prin apariția unei lucrări, dedicată acestui subiect, la a cărei elaborare invit pe toți cei interesați de filogenia și de ontogenia condiției de gălățean.